

שמעתא עמיקתא

גליון תרנ"ו | פרשת בלק | תשפ"ה | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובב"א

שמעתא אליבא דהלכתא

מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

הקם בלילה לומר תהילים האם חייב בברכות תורה

א. חובת ברכה"ת. ב. איזה ברכות הם מה"ת. ג. ברכת המצות, הודאה או נהנין. ד. קיום מצוה לפני ברכה"ת. ה. תהילים לפני ברכה"ת. ו. לברך ברכה"ת אחר שינת ארעי. ז. לברך אחר שינת קבע ביום. ח. שינת ארעי / גדר שינת ארעי. ט. קם בלילה ללמוד. י. כוונתו לחזור לישון.

א. **חובת ברכות התורה**

איתא **בברכות** (כא:) מנין לברכת התורה לפניה מה"ת שנא' (דברים לב) כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלוקינו. וכת' **הרמב"ן** (שכחת עשין טו) שנצטוונו להודות לשמו הגדול בכל עת שנקרא בתורה על הטובה הגדולה שעשה עמנו בתתו תורתו אלינו שבה הודיענו המעשים הרצויים לפניו שבהם נחל חי העוה"ב וכו', וכן אמר **בברכות** (שם) מנין לברכה"ת וכו', ו**בירושלמי** אמרו כתוב בה לפניה כי שם ה' אקרא וכו'. וה**מגילת אסתר** (שם) כת' דני"ל **כהרמב"ן**, ולא ידעתי למה לא מנאה הרב (הרמב"ם), ע"כ. וכן דעת **הרשב"א** (ברכות מח: ד"ה הא דאפלטון), **הרשב"א** (י"ב ס"י קסט) **המאירי** (ברכות כא: ד"ה חייב אדם) שהיא מה"ת. וכן הוא **בחינוך** (מצוה תט).

ועי' **במ"א** (ס"י קלט ס"ק ה') שהביא בשם **הבאר** **שבע** שברכה"ת שלפני קה"ת בצבור היא מדאורי. וכת' עליו **המ"א** דני"ל דמ"מ אם בירך על התורה שחרית יוצא יד"ח ובצבור נתקנה משום כבוד צבור. ודקדק **הפמ"ג** (שם) שהמ"א מסכים לכאז', דברכות התורה מה"ת, אבל חולק על הבאר שבע בבירך בשחרית דלכו"ע דרבנן. וכן נקטו **הפר"ח** (ס"י מז ס"ק א'), **השאג"א** (ס"י כד) ו**החיי"א** (ככלל ט אות א). וב**משכנות יעקב** (ס"י ט) כת' שלימוד בצבור בעי ברכה מה"ת, וכבר דחה דבריו **הערוה"ש** (ס"י מז אות א).

אולם **הרמב"ם** לא מנה מצוה זו. וה**צל"ח** (ברכות כא:) תמה עליו דבטויה שם מוכח שהיא דאורי ושוב תירץ דעת **הרמב"ם**. אולם **בקריט ספר** (תפילה פ"יב ה"י) נקט שהיו מה"ת אלא שהרמב"ם כלל אותה במצות תי"ת. וכ"כ **הערוה"ש** (ס"י מז אות א). והכת"ס (ס"י כ) כת' **שהרמב"ם** הולך בדרכו שאינו כותב מה שאינו מפורש בש"ס באר היטב הגם דמשמע וגר' כן מסוגית הש"ס. ועי' **בא"ר** (ס"י קלט אות ז) שכת' לדעת **הרי"ף**, **הרמב"ם** ו**הרא"ש** (שו"ת ככלל ג ס"י ח) ברכה"ת דרבנן. וה**מאמרי** (ס"י מז) הביא בשם **ע"ת** ודייק **שהלבוש** ס"ל שהיא מדרבנן. ועי' **במהר"ם שיק** (א"ח"ח ס"י כט) ו**בדבר אברהם** (ס"י טו אות יח ואות כו ד"ה וראיתו).

ועיורי **במרומי שדה** (מגלה יט: ד"ה הכל) שכת' שאפי' **לגר"א** דס"ל שמברכין ברכה"ת על הרהור, אינו אלא מדרבנן, אבל מדאורי ודאי דדוקא דבדבר. וכ"כ **בענף סאלה** (ס"י כד). ו**בדבר אברהם** (שם אות כה) כת' שמלשון **הגר"א** לא משמע דפליג על **השו"ע** בזה, עיי"ש.

ועיין **במ"ב** (ס"י מז ס"ק א') שפסק שברכה"ת הם מה"ת אלא שחשש לכתח' לדעת הסוברים שהוא מדרבנן. עיי"ש.

ב. **איזה ברכות הם מה"ת (למהמיריב לעיל)**

ועי' **בלבוש** (שם אות ו) שכת' שברכת לעסוק ועבר נא לדעתו הם ברכה א'. ועי' בזה **בערוה"ש** (שם אותיות ה ו-ד) ו**בנשמ"א** (ככלל ה אות ה) שהיא ברכה על מה שעבר והיא כברכה אחרונה וברכת אשר בחר בנו היא ברכת על מה שעתידי ללמוד.

אולם **הרשב"א** (י"ח"ז ס"י תקמ) כת' שאין מברכים על התורה לאחריה כי לא מברכים על מצוות לאחריהם. וכן נקט **הב"י** (שם) משום דאין סוף ללימוד התורה, וכן מבואר **באבודרהם**, וכן משמע **בחינוך** (מצוה תל), וכ"כ **השיבולי הלקט** (ס"י ח). וכ"כ **באבנ"ז** (ס"י קי) כי לא שייך הנאה אלא לפניה. ו**הערוה"ש** (ס"י מז אות ה) כת' שאשר בחר בנו הוי ברכה אחרונה דוקא בציבור, אבל ביחיד לא שייך ברכה אחרונה, ע"כ. ויוצא לכאז' שמי שנאנס ולא למד ביום שלפניו דאינו מברך הברכות שהם בכלל ברכה אחרונה. אולם לפי המבואר להלן שייא' שחז"ל קבעו ברכה"ת כעין ברכות השחר י"ל דבכל גוונא מברך שלא חילקו בזה.

ועי' **בפר"ח**, **בנשג"א** ו**בנשמ"א** (שם) שנקטו שמה"ת חייבים ברכה א', ואם מסופק אם בירך ברכה"ת, לדעת **הפר"ח** ו**החיי"א** מברך שלשתן. ולדעת **השאג"א** מברך רק ברכת אשר בחר בנו. ודעת **הערוה"ש** (ס"י מז אות ה) כתב כהב"י הנ"ל.

ג. **ברכת המצות, הודאה או נהנין**

והנה מלשון **הרמב"ן** ללעיל משמע שברכה"ת היא ברכת הודאה. וכן משמע **בחינוך** (מצוה תל) שכתב שקריאת התורה בעי ברכה לפניה כי השכל כו' יחייבנו האל להודות לפניו קודם קריאת התורה. ועיין **בלבוש** (ס"י מז אות א) שכת' שיש לברך על התורה כמו שמברך על כל הנאותיו. ומבאר שברכה"ת היא ברכת הנהנין, ועיין עוד שם (אות ו בהגה) שדעתו של השואל שברכת "לעסוק" היא ברכת המצות והנהנין היא ברכת הנהנין כי הלימוד הוא הנאה.

ועי' **בב"ח** (ס"י מז בסוף אות ב) שברכה"ת הן הודאה על נתינת התורה לעמו ישראל. ו**החיי"א** (ככלל ט אות א ונשמ"א ככלל ה אות ה) כת' שאשר קדשנו וכו', לעסוק וכו', הוי ברכת המצוות, ואשר בחר בנו הוי ברכת הודאה. וה**מנ"ח** (מצוה תל אות ה) כת' שברכת לעסוק דבדרי תורה היא ברכת המצוות ואשר בחר בנו היא ברכת השבח. ועי' **במ"ב** (שם ס"ק יט) שכת' שברכה"ת היא כברכת המצוות או נהנין. ועיי"ש ס"ק ב' שכת' שצריך לזהר מאוד בברכה"ת וליתן הודאה על שבחר בנו ונתן לנו כלי חמדתו. וה**אבנ"ז** (ס"י קי) כת' שתורה טעונה ברכה לפניה משום שנהנה ג"כ. ו**בקהילות יעקב** (ברכות ס"ב כד ד"ה ונלע"ז) כת' שמלבד שברכה"ת היא ברכת המצוות יש בה ג"כ דין ברכה כעין ברכת הנהנין.

ולכאז' היה מקום לומר שדבר זה תלוי במח' ראשונים, שלפי **תוס'** (ברכות יא:) דס"ל דלא בעינן ללמוד מיד אחרי ברכה"ת וכשיטת **הרבינו יונה** (ברכות ה: ד"ה ופלג) ו**המרדכי** (ס"י כז) שדוקא כשנפטר באהבה רבה בעינן שילמוד לאלתר כיון שלא הוי עיקר ברכה"ת, היינו משום דס"ל שהיא ברכת הנהנין או הודאה, אולם דעת הצרפתים המבואר **בתוס'** (שם) ודעת **הרמב"ם** (תפילה פ"ז ה"יא) דבעינן ללמוד תיכף, והיינו משום דס"ל שהיא ברכת המצות. ונלדעת **הב"י** (ס"י מז) כן הוי דעת **הרא"ש**, אולם דעת **הדרכ"מ** (אות א) **הפר"ח** ו**הגר"א** שדעת הרא"ש דבעינן שבכל גווני ילמד על האתר, וכ"כ **המגן גיבורים**].

אבל **הב"י** (שם) למד שלכו"ע היא ברכת המצות, ומה שאין בה משום הפסק בין הברכה ללימוד כמו שמצינו בברכת הנהנין וברכת מצות, שאני ברכת הנהנין שאין הברכה באה אלא על הנאה, וכן ברכות המצות אינן באות אלא על עשיית המצוה, אבל תי"ת כיון שאדם מחויב להפסיק מלהתעסק בו כלל כשבא ללמוד כמה שעות אחר שבירך אל מוכחא מילתא שקורא בלא ברכה דאיכא למימר כשהשכים בירך וישנה לאלתר, ועוד י"ל דאכילה ועשיית המצות כיון שאם רצה שלא לעשותן עד אחר שעה הרשות בידו, כשמפסיק בין ברכה לאכילה לא לעשיית המצות נר' שאותה ברכה אינה חוזרת ע"י אותה אכילה או אותה עשייה, אבל תי"ת שחייב לעסוק בה תמיד כשמפסיק בין ברכה ללימוד לא הוי הפסק מאחר שבאותו זמן שהפסיק היה מחויב ללמוד, ע"כ.

אולם **במגן גיבורים** (ס"ע ז) כת' שלפי הסוברים דלא בעינן ללמוד תיכף לאחר הברכה היינו משום דס"ל שהיא ברכת הודאה. ונפ"מ בזה האם יש לברך ברכה זו בעמידה ככל ברכת המצוות כמבואר **בשו"ע** (ס"י ח סעי א') ו**במ"ב** (ס"ק א'). ו**הערוה"ש** (ס"י מז אות ז) נקט דאפשר לכתב בין עומד בין יושב. ועי' **בצ"א** (תח"ט ס"י א), **ביחו"ד** (תח"ה ס"י ד) ו**בבאר משה** (תח"ה ס"י יז). ועי' מש"כ להלן אות ז'.

ד. **קיום מצוה לפני ברכה"ת**

עי' **באגור** (ס"י א) שכת' שהטעם שלא מברכים ברכה"ת אחרי בה"כ משום שאף כשהוא נפנה צריך לזהר בדינים כמו בגילוי טפח וכיצד יקנה. ושוי"מ שכ"כ **המהר"ח אור זרוע** (דרישות סס"י כג). אולם **בביאור הגר"א** (שם על ס"י ח) דחה דברי **האגור** דכל שאינו מתכוון ללימוד א"צ ברכה. ועי' להלן שמבואר דקדקו"ל כשני הטעמים. ועכ"פ לפי **הגר"א** יוצא שהמקיים מצוה א"צ ברכה"ת.

ועי' **בחי"א** (ככלל א אות ז) שכת' דאנ"י דאמרי לא בירך ברכה"ת ואסור לדבר ד"ת, מ"מ מה שיוכל לקיים קיים, ולכן יפנה מחשבתו לקיים מצוות התלויות בלב ויוכל האדם לקיים אותם בכל רגע במחשבתו.

ו**הבה"ל** (ס"י תקפח ד"ה שמע) הביא בשם **המט"א** שאם תקע בשופר והיה צואה במקומו יש לו לחזור ולתקוע בלי ברכה עכ"ל, ועיי"ש דמינה זה לדינא דק"ש, ואפשר שהטעם הוא דכיון דבעינן כונה לצאת ידי המצוה שצינו השי"ת זה גופא חשיב כד"ת ולא גרע מהרהור בד"ת, ע"כ. ולפ"ז רק לסוברים שעל הרהור לחוד בעינן ברכה (עי' **שו"ע** ס"י מ"ז סעי ד') ו**בבה"ל** (שם) יש לברך לפני קיום המצוה. אולם **המ"ב** (ס"י מז ס"ק ז) פסק שלכו"ע מותר לעשות איזה פעולת מצוה קודם ברכה"ת וכו' דכל שאינו מתכוון ללימוד א"צ ברכה. ועי' בזה **בעמק ברכה** (מחנך קדוש אות א) ו**בדרכ"ת** (ס"י יט אות כא).

ה. **אמירת תהילים לפני ברכת התורה**

ועיורי **בשו"ע** (ס"י מז סעי ט) שהביא בדעה הראשונה בסתם שהאומר פסוקים דרך תחנונים צריך לומר בה"ת. ובשם י"א כתב שא"צ לברך כי אומר דרך תחנונים. וסיים דזכין לחוש לשם תחנונים. ו**הרמ"א** (שם) כתב שהמנהג כדעה האחרונה. ועי' **בקהילות יעקב** (ברכות ס"י יז) דס"ל לדעה זו דמצוה, צ"כ וכממכוון לשם תחנונים אינו מקיים מצוות תי"ת ואינו חייב לברך. וכת' **המ"ב** (ס"ק כו - כז סעי א ס"ק ז) שנהגו להחמיר, ועל כן יש לומר בה"ת לפני אמירתם. ובשעת הדחק אפשר להקל. כי מעיקר הדין שרי כני"ל. ועי' **בערוה"ש** (אות יד), **בקובץ תשובות** (תח"א ס"י ט ד"ה והנה) ו**בביב"א** (א"ח"ח ח"ד ס"י ז).

פניני הלכה

חולה הנצרך לאכול קודם התפילה האם מחוייב בקידוש

א. כתב **הרמב"ם** (פכ"ט מהל' שבת ה"י) מצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה שניה, וזה הוא הנקרא קידוש רבא, מברך בורא פרי הגפן בלבד ושותה, ואח"כ יטול ידיו ויסעוד, ואסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש, וגם קידוש זה לא יהיה אלא במקום סעודה.

ו**הראב"י** (שם) כתב להשיג על דבריו דכיון דכבר נתקדש היום בכניסתו על היין אין איסור לטעום קודם קידוש היום.

וכתב ה"ה (שם) דהרמב"י למד דינו ממה שקראוהו רבותני קידוש, ואמרו בסתם אסור לטעום קודם שיקדש. ואע"פ שעיקר קידוש בלילה חכמים דרשו לקדש ביום.

ו**הטור** (ס"י פ"ט) הביא לדינא דברי הרמב"ם, וכתב עוד דראה לבניו הרא"ש שהיה שותה מים בבוקר קודם תפלה, שכיון שלא חל עליו עדיין חובת קידוש עד לאחר תפלה אינו אוסרו מלטעום, ומשום ואותי השלכת אחרי גויך ליכא דבמיס ליכא גאווה. ובס"י פ"ט כתב דאבי העזרי היה אוסר לשתות מים קודם התפלה בשבת ויו"ט משום הקידוש, ואביו הרא"ש היה שותה מים בשבת בבוקר קודם התפלה שאין קידוש אוסרו כיון שעדיין לא הגיע זמנו.

וכתב **הב"י** (ס"י פ"ט) דמצא כתוב בשם **רבינו טוביה** דבשבת ויו"ט שצריך לברך על הכוס על שולחנו קודם האכילה אסור לשתות, וכ"כ **באורחות חיים** (ס"י ט"ו) בשם **הר"מ** (תשב"ץ סטן ס"י ר"ט). וזכורני שראיתי כתוב בספר אחד שמותר לשתות אפי' בשבת ויו"ט, ולא מיתסר מפני שלא קידש משום דכל שלא התפלל אכתי לא מטי זמן קידוש, וזה נראה עיקר. וכ"ש שיש פוסקים שמותרים לשתות מים קודם קידוש כמו שיתבאר בס"י רע"א. ע"כ. וא"כ בס"י רפ"ט דדבר פשוט דכהרא"ש נקטינן. וכ"כ לדינא **בשו"ע** (ס"י רפ"ט ס"א וס"י פ"ט) דמותר לשתות מים בבוקר קודם התפלה כיון שעדיין לא חל עליו חובת קידוש.

ב. והנה מלשון הטור שכתב "כיון שעדיין לא הגיע זמנו", ומלשון השו"ע שכתב "מפני שעדיין לא חל עליו חובת קידוש", נראה דקודם תפלת שחרית ליכא כלל חובת קידוש, אלא דאסור לאכול מחמת אותי השלכת אחרי גויך, וכמ"ש הטור. וא"כ היה נראה דחולה שנצרך לאכול קודם התפלה [דמחמת אותי השלכת לית ביה איסורא כמבואר בשו"ע ס"י פ"ט ס"ב וס"ג] א"צ לקדש קודם שיאכל, דהא אכתי לא הגיע זמן קידוש.

אולם **בתוספת שבת** (ס"י רפ"ו ס"ק ד') נסתפק בדבר, וכתב דלפי מ"ש בס"י פ"ט דמותר לאכול לרפואה קודם התפלה א"כ חל עליו חובת קידוש אפי' קודם התפלה, מיהו י"ל דכיון דהוא לרפואה שרי גס קודם קידוש דלא גזרו בזה, ורפיא בידו, ע"כ. [והיינו דאפשר דהא דאמרנין דלא מטי זמן קידוש קודם התפלה, היינו מחמת דאסור לאכול קודם התפלה ואנן בעינן שיאכל אחר הקידוש מיד, משא"כ בחולה דמותר באכילה, ויכול לאכול אחר הקידוש, שפיר חל עליו חובת קידוש קודם].

וכבר נסתפק בזה בשו"ת **פרי הארץ** (לגריי מזרחי זצ"ל - א"ח"ח ס"י ח) דלכאז' היה נראה דיכול החולה לאכול בלא קידוש כיון דאכתי לא מטי זמן קידוש, כמ"ש הרא"ש גבי שתיית מים, ושכן נראה מדברי **הלבוש** (ס"י פ"ט ס"ט). מיהו י"ל דדוקא במים אין עליו חובת קידוש כיון דאין קידוש אלא במקום סעודה, אבל מי שמותר לו לאכול לחם נראה דצריכים לקדש. והיינו דקידוש תלוי באכילה ולא בתפלה. עיי"ש.

ו**בפת"ש** (לגריי איסרלרן זצ"ל - א"ח"ח ס"י רפ"ט) הביא דברי תשובת פרי הארץ וכתב דלדידיה צ"ע בזה כי כמו דברי פטור מקידוש משום דאסור לו לאכול, כן לחולה שח"ל החוצץ ליין אסור לשתות יין מכוס של קידוש.

ו**בבה"ל** (לגרייח סופר זצ"ל - ס"י רפ"ט ס"ק ט"ו) כתב דלא ידע מה צ"ע בזה, דמתוך שהותר לאכול לחול הותר ג"כ ליין של קידוש. מיהו בעיקר דינו דפרי הארץ יש מקילקין כמ"ש בעיקרי הד"ט ס"י י"ג אות ג. ועי"כ נראה דהמקדש כדי לאכול קודם תפלה יש לו לקדש ג"כ אחר התפלה כדי לצאת אליבא דכו"ע. ור"ל **דעיקרי הד"ט** הביא שם אגרות הרמ"ז דפשיטא ליה דשרי לטעום בין יוצר למוסף בלא קידוש, ושכן היה

ז. לברך ברכה"ת אחר מרחץ או שנית ארעי

וכת' **בלהגהמ"י** (תפלה פ"ז אות ט) בשם **רבנו שמחה** ששינה ומרחץ מפסיקים ואם בא ללמוד אחריהם צריך לברך שהן היסח הדעת, כי א"י לא ללמוד כשהוא ישן או במרחץ או בבה"כ, מיהו ה"ם כת' שלא היה רגיל לחזור ולברך אלא אחר הפסק של שינת קבע, לפי שאינו מסיח דעתו מללמוד אפי' בהפסק מרחץ ובה"כ, ע"כ. ו**באגור** (שם) מבואר טעם אחר בזה והיינו לפי שאף כשהוא נפנה צריך לזוהר בדינים כמו כיצד יקנה. ו**הב"י** (בדה"ב סי' מו) כת' שכן נהגו שלא לחזור ולברך אחר מרחץ ובה"כ.

ועי' **בשו"ע** (סעי' ה) שפסק שאם הפסיק מללמוד ונתעסק בעסקיו, כיון שדעתו לחזור ללמוד, לא הוי הפסק. וה"ה לשינה ומרחץ ובית הכסא, דלא הוי הפסק. וביתר המ"ב (סי' כד) דלפי שגם אם אינו מסיח דעתו עדיין מללמוד אחי"כ, ועוד שגם שם צריך לזוהר בדיניהם כמו בגילוי טפח וטפחיים בבה"כ וכיוצא"ב במרחץ לענין שאלית שלום, ע"כ לא הסיח דעתו עדיין מהתורה, ע"כ.

ז. לברך אחר שינת קבע ביום

וכת' ה**רא"ש** (ברכות פ"א סי' יג) דמי שרגיל לישן ביום שינת קבע על מטתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך. וה**אגור** (שם) כת' שאביו ז"ל הנהיג שלא לברך ביום אפי' אחר שינת קבע, וכן ראוי לעשות, כי המקיל בברכות במקום שיש מח' הרי זה לא הפסיק כי הברכות אינן מעכבות. וקיים ה**ב"י** (סי' מז) דלא בין להרא"ש בין ל**רבנו שמחה** בין לה"ר – שינה הוי הפסק ולא חוינן מאן דפליג עלייהו וא"כ היאך הנהיג האב דלא כמאן כו', ואפשר שטעמו משום דלר"ת אפי' שינת כל הלילה לא הוי הפסק (כמו שכתבנו בסמוך), ואע"פ שאין הלכה כמותו מפני שכל הפוסקים חולקים עליו היינו בשינת לילה, אבל בשינת יום מיהו יש לחוש לדבריו, וכן נוהגים העולם שלא לברך ביום אפילו אחר שינת קבע, ע"כ. והנה אם נימא כהמ"א דלחלן שביאר טעמו של ר"ת כיס"ל שקבעו חכמים ברכה זו בכל יום דומיא דשאר ברכות השחר, אין טעם לחלק בזה בין שינת יום לשינת לילה.

ועי' **בשו"ת קרן לדוד** (סי' יא ד"ה ונלע"ז) שתמה על הסוברים שלא מברכים אחר שינת קבע ביום והרי איכא הפסק, וביאר דס"ל דהחיוב לברך ברה"ת קודם הלימוד לאו משום ברכת המצות היא דהא לא מצינו שום ברכת המצות מה"ת, אלא אמרה תורה לברך ברכת השבח קודם הלימוד, אבל לא בכל פעם, ויוצא בפ"א ביום שרוצה ללמוד, וא"כ י"ל דגם בישן א"צ לברך, ע"כ. אלא דעי' לעיל שהבאנו מח' אם ברכה"ת בכלל ברכת המצוות. ואפשר לומר כמ"ש בסמוך בשם הגר"ח **ק"צ**ל דלמ"ד שלא מברכים ביום היינו כי כל שינה ביום מכלל שינת ארעי. אולם מדברי ה**מ"ב** המובא להלן אות י"א שכת' דלדעת הסוברים שלא מברכים בשינת קבע ביום אינו חוזר ומברך בלילה כשכבר בירך באמצע לילה. משמע דאין הטעם משום ששינת קבע ביום חשיב שינת ארעי, אלא דס"ל דתקנו לברך רק פ"א ביום.

ועי' **בשו"ע** (סעי' יא) שכת' דשינת קבע ביום על מטתו, הוי הפסק. וי"א דלא הוי הפסק, וכן נהגו. וכת' ה**מ"א** (סי' יא) בשם ה**ל"ח** שרבו מהר"י **גינצבורג** נהג לברך כשישן ביום. ופירש ה**פמ"ג** (נ"א"א סי' ק"א) דטעמו כי ס"ל דברכה"ת מה"ת וספקו לחומרא כמו ספק בירך בהמ"ז. וה**מ"ב** (סי' כח) פסק שהמברך לא הפסיק. ודעת הגר"ח **ק"צ**ל (אשי ישראל תשובה כ"ט-ט) שמנהגנו שאין מברכים אחר שינת קבע ביום, דכל שינת היום נחשב ארעי.

ח. שינת ארעי / גדר שינת ארעי

וכתב ה**טור** (סי' מז) בשם ה**רא"ש** שאם רגיל להתנמנם מיושב על אצילי ידיו שינת ארעי היא ולא הוי הפסק, ואפי' שכב על מטתו ולא ישן לא הוי הפסק דבעודו נעור דעתו על למודו. וכן הביא ה**ט"ז** (סי' מד סי' ק"א).

ועי' **בשו"ע** (סעי' ה) שפסק שאם הפסיק מללמוד ונתעסק בעסקיו, כיון שדעתו לחזור ללמוד, לא הוי הפסק. וה"ה לשינה ומרחץ ובית הכסא, דלא הוי הפסק. וביאר ה**מ"ב** (סי' כג) דשינת דלא הוי הפסק היינו שינת ארעי דהיינו שהתנמנם במיושב על אצילי ידיו ואפי' בלילה, ע"כ. ומבואר מדברי ה**מ"ב** דדוקא שגרדם בצורה של אקראיות חשיב ארעי. וה**מהרש"ם** (נ"ח"ג סי' של) הביא מדברי השואל שאף שישן במלבושיו מסיב על מטה אחרת ולא במטה שישן בה תמיד, אפ"יה מיקרי שינת קבע כי לא ישן על אצילי ידיו. ודעת הגר"ש **ז"א** **צ"ל** (הלכ"ש פ"ו אות א) דדוקא אם ישן לפחות חצי שעה. ונר' מדבריו (שם) שאם יושן על מיטתו עם בדידי הדין כן דוקא אם היה דעתו לישון עכ"פ כמה שעות. ודעת החו"א (אשי ישראל תשובה כח ארחות רבינו ח"י עעמ"ה רג) שאם ישן בלילה דרך ארעי במשך כמה שעות על מטתו עם בגדיו אינו מברך"ת.

ומסתבר שהכל לפי הענין, והיינו דמיושב על אצילי ידיו סתמא בכלל שינה ארעית אפי' לזמן ארוך, אולם מסתבר שבגוונא שיושן על מטתו ע"ד שיעירו אותו כמה קדות לאחר מכן, וכן עשה גם הוא ארעי. וכן מסתבר שהנאץ לישון כל הלילה על אצילי ידיו חשיב שינת קבע כי בודאי בכה"ג זהו שינתו הקבועה ואינו בכלל מתנמנם. ולפי"ז היושן בשיטבה במטוס חשיב שינת קבע כי בודא במצב אז הוא יושן שינתו הקבועה, וכן דעת הגריש"א **צ"ל** (פניני תפלה עמ' ה) שהרגיל לישון שלא בשכיבה כל הלילה חשיב שינת קבע וצריך לברך בה"ת וכן הנוסע במטוס וישן בשיטבה מברך. ועי' **במנח"י** (נ"ח"י סי' יז).

ט. קם בלילה ללמוד

וכת' ה**רא"ש** (שם) הלילה הולכת אחר היום וא"צ לברך כ"ז שלא ישן לכך מי שרגיל לישן ביום שינת קבע על מטתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך. וכי"כ ה**שו"ע** (סעי' יג) שאם למד בלילה א"צ לחזור ולברך כל זמן שלא ישן. ופירש ה**מ"ב** (סי' כח) דר"ל שינת קבע, אבל אם ישן שנית קבע על מטתו אלא בתחלת הלילה חשיב הפסק וארעי. ופירש ה**מ"ב** (סי' כח) דשינת קבע ביום מודו בזה. וכת' עוד ה**רא"ש** (שם) שהמשכים בבקר ללמוד קודם שילך לבהכ"נ יש לו לברך ברכה"ת. אבל ה**מרדכי** (סי' כט) כתב **שהר"ם** אומר שא"צ לברך לפי שברכה"ת של אתמול פוטרת עד שחרית אחר. וכ"כ ה"ר **יונה** שם (ו. ד"ה ואמר) **והתוס'** (יא: ד"ה שכבר) כת' כי בשם ר"ת וכתבו דלא נהירא. **והתירו"ד** (נ"ח"ב סי' קג) כת' שהוא ודודו ז"ל היו נוהגים לברך. וגם ה**אגור** (שם) כתב שר"ת הוא יחד דברו ואז וכל הפוסקים אומרים שיש לברך וכן נוהגים העולם. **והשו"ע** (סעי' יג) פסק שהמשכים קודם אור היום ללמוד, מברך ברכה"ת וא"צ לחזור ולברך כשילך לבהכ"נ.

ועי' **במ"א** (סי' יג) שכת' **דלר"ת** דס"ל כשעומד קודם עה"ש א"צ לברך ומ"מ כשמאיר היום צריך לברך, היינו משום דס"ל שקבעו חכמים ברכה זו בכל יום דומיא דשאר ברכות השחר, וזה שמברכים בבוקר לדעת הסוברים שלא מברכים על שינת קבע ביום. והחולקים על ד"ת סוברים שמברכים אחר שינת לילה כי דעתנו לפטור רק ליום א' כתקנת חז"ל.

וכת' ה**פמ"ג** (נ"א"א שם) דאנן סוברים דשינת יום לא הוי הפסק, ובחכרה שינת לילה הטעם דנעשה בריה חדשה, כמו כל ברכת השחר. אולם ה**מהרש"ם** (נ"ח"ג סי' של) כתב **במ"א** סי' תצ"ד מבואר דטעמא דאם קודם ע"ה יברך דהוי כיום שאחריו ולא משום ברי' חדשה והיינו מטעם הפסק. **והערוה"ש** (אות כג) כת' דמברך בכה"ג כי דעתו עד זמן קימה כיום כל ברכות השחר.

י. כוונתו לחזור לישון

ועי' **בפר"ח** (סי' מו על סעי' ב' - ג') שהוכיח דלא כר"ת דלעיל ועל כן כת' דאם קם בחצות ללמוד אף שדעתו לחזור ולישן יברך בה"ת ויחזור ויברך בבקר. **והערוה"ש** (שם) כת' שאם קם ממטתו ודעתו לישן עוד נ"ל דאם קם קודם חצות לא יברך ויברך קומו פעם שנית ואם לאו חצות יברך וכן נר' דתות המקובלים דאחר חצות נחשב כיום (עי' **בשע"ת** (סי' יג), אבל אם אין דעתו לישן עוד אזי מברך אף בקומו קודם חצות, ע"כ.

והמ"ב (סי' כט) כת' שאם קם באמצע לילה ויברך ברכה"ת אף אם חזר וישן אח"כ שינת קבע קודם אור היום או ביום א"צ לחזור ולברך לפי הסוברים שלא מברכים ברכה"ת אחר שינת קבע ביום, כי מסתמא דעתו של אדם לפטור בברכה זו עד שינת הלילה שאחריו, אבל לפי מה שכתבנו דאף בשינת קבע ביום המברך לא הפסיק כ"ש שהיה שיש שינת קבע קודם אור היום דהמברך לא הפסיק. **והקדן לדוד** (שם) כת' דכיון דקדילי דשינת קבע ביום אינה מחויבת (עי' בזה לעיל) והיינו משום שחכמים לא תקנו לברך היכא דכבר ייד"ח מה"ת והחויבו מה"ת אינו אלא פ"א ביום אי"כ כשקם בלילה ויברך א"צ לברך אחי"כ אפי' כשיאיר היום. אולם עי' **במהרש"ם** (נ"ח"ג סי' של) שכת' דלפימ"ש ה**מ"א** הנ"ל (דכוונתנו לפטור את המעלי"ן) י"ל דא"צ לברך בכה"ג כיון שדעתו לישן שנית, ואף דלפי מ"ש הפמ"ג הנ"ל משום טעם דהוי בריה חדשה יש לפקפק בזה. אבל **במ"א** סי' תצ"ד מבואר דטעמא דאם קם קודם ע"ה יברך דהוי כיום שאחריו ולא משום ברי' חדשה והיינו מטעם הפסק הוא כדעת ה**פר"ח**. **ותשובות ונהגות** (נ"ח"א סי' טז) כתב שמברך לאחר השינה העיקרת שביניהן. ועי' **במנח"י** (נ"ח"י סי' יז).

מסקנא דרינא

א' הקם בלילה ורצונו ללמוד תורה, אם ישן שינת ארעי אינו מברך ברכת התורה. ואם ישן שינת קבע חייב לברך. ושינת ארעי היינו שהתנמנם במיושב על אצילי ידיו. אבל אם נרדם אפילו בבגדים על מטתו חשיב שינת קבע. ומ"מ בגוונא שיושן על מטתו ע"ד שיעירו אותו זמן קצר לאחר מכן, חשיב שינת ארעי. וכן הנאץ לישון כל הלילה על אצילי ידיו חשיב שינת קבע דזו היא שינתו הקבועה. ועל כן היושן בשיטבה במטוס חשיב שינת קבע. ב' אם ישן בתחלת הלילה באופן ארעי ונדעתו לישון אח"כ שינת לילה עקרית, כגון שישן על מטתו זמן קצר בבגדיו ע"מ לקום, א"צ לברך ברכת בתורה בקומו בלילה, אלא בקומו בבוקר. ואם שינתו בתחלה לא היתה ארעי אלא קבע, צריך לברך ברכת התורה באמצע לילה, ואם לאחר מכן חוזר לישון שינת קבע, חוזר ומברך בבוקר. ויש סוברים שמברכים רק אחר שינה העיקרית, ועל כן אם עיקר שינתו היתה בתחלת הלילה אינו חוזר ומברך כששוב קם בבוקר אפילו אם השינה היתה שינת קבע. ג' האומר תהילים או שאר פסוקים של רחמים, י"א שצריך לברך ברכת התורה. וי"א שא"צ לברך כיון שאומרם דרך תחנונים. ולמעשה יש לחוש לדעה הראשונה. וכן נהגו להחמיר, ועל כן יש לומר בה"ת לפני אמירתם. ובעשת הדחק אפשר להקל.

מנהג הרב חכמים חכמים לעולם בין שחרית למוסף ללא קידוש. ע"כ. וכן נראה מדברי ה**עטרת צבי** (סי' רפ"ו סי"ק א' דלא חל חובת קידוש עד אחר תפלת מוסף אפי' בנצרך לאכול קודם תפלת מוסף ע"ש.

מיהו יעוי' **במג"א** (סי' רפ"ו סי"ק א' דפשיטא ליה דאחר שחרית חל עליו חובת קידוש מאחר דשרי לאכול מעט פת. וכן הוא **בעולת שבת** (שם סי' א). ויעוי' **באליה רבה** (סי' רפ"ו סי"ק ט) דכתב דנ"ל דבשעת הדחק שאין לו יין ופירות וחלש ליביה יכול לטעום קודם תפלת מוסף דיש לסמוך בזה על הראב"ד (נפכ"ט מחל' שבת ה"י) דמותר לטעום קודם קידוש של יום, ועוד יש לסמוך בזה על דברי התנלת צבי שכתב (בסי' רפ"ט) דלא חל קידוש קודם מוסף.

ג. והנה **בבה"ל** (סי' רפ"ט סי"א) כתב - ומי שהותר לו לאכול ולשתות קודם תפלה כגון שהוא לרפואה וכדלעיל סי' פ"ט סי"ג פשוט דצריך לקדש. עכ"ל. הרי דסתם דבריו דובר פשוט הוא דצריך לקדש.

וכבר עמד בזה בשו"ת **אגרות משה** (נ"א"ח ח"ב סי' כ"ח - במכתב התאריך י"ט מנחם אב ס"י תשכ"ט) דלכא"ו אין זה פשוט כי"כ דאולי לא תקנו רבנן לקדש אלא כשהוא זמן סעודה לכל, ולא כשבעצם אינו עתה זמן סעודה כיוון שהוא קודם התפלה שאסור לאכול ורק שהוא מותר מצד שהוא חולה וחלש, וכן היה מסתבר יותר, וצ"ע בפשיטאות. אבל עכ"פ למעשה כבר הורה זקן ויש לו לקדש תחילה.

מיהו בסי' כ"ו (במכתב מתאריך ב' אלול תשכ"ט) כתב להכריע דאם צריך לאכול פת, אף שהוא רק פת הבאה בכיסנין שיש לו דין פת בבקיעות סעודה, צריך לקדש כדברי המשנ"ב, אבל אם לא היה במזונות מבושלין שבשום אופן אינם בדין פת, לא יקדש, שהרי בכה"ג בלא היה לו כל השבת רק מינים אלו יש טעם גדול שלא היה צריך לקדש משום שלא יועיל אם לא נסבור כהמג"א סי' תרע"ג סי"ק י"א דיצא גם במיני תרגימא במקום סעודה, שלכך מצד דברים אלו שמותר החולה לאוכלם קודם התפלה אין לחייב בקידוש אף להמשנ"ב, ונמצא דיש כאן ב' ספיקות, ולמה לן להחיות ששינת החולה מצד הקידוש דבר שאסור לו משום קודם התפלה, כיון שיותר נוטה שאינו צריך לקדש כדכתבתי במכתבי הראשון. ע"כ.

ומשמיה **דהגרשז"א** **צ"ל** כתבו (ש"ש"כ פ"ב סי' ל"ק ופ"י סי' ק"ג - ובגדמ"ח הערה קי"א) דעדיף טפי שיקדש ויאכל עוגה, למא לאכול דייסה כדי צורכו בלא קידוש אשר לדעת המג"א זה חשיב סעודה. מיהו היכא דסגי לחולה באכילת פירות ואינו צריך לאכול כזית דגן, אפשר דחשיב כאילו אסור סעודה, וממילא לא חל עליו כלל חובת קידוש. ואף בצריך לאכול כביצה, אך אפשר לו לאכול כל כזית בזמן של יותר מכדי אכילת פרס, מסתבר דלא חשיב סעודה, וא"כ אפשר דאינו מתחייב בקידוש לפני התפלה כיון דאינו צריך כלל לסעודה. ואם אינו צריך לאכול כזית בכדי אכילת פרס, למה יהיה מותר לקדש ולשתות יין מלא לוגמיו. **העולה לדינא** - חולה הנצרך לאכול קודם התפלה, נסתפקו האחרונים אם צריך לקדש קודם אכילתו. ודעת המשנ"ב דצריך לקדש. ויש מהאחרונים שהכריעו דאם צריך לאכול פת הבאה בכיסנין יקדש קודם אכילתו, אבל אם די לו באכילת פירות, או בפחות מכזית פת הבאה בכיסנין, לא יקדש קודם אכילתו. והיכן שמקדש קודם התפלה טוב שיחזור ויקדש אחר תפלת מוסף כדי לצאת אליבא דכו"ע.

נכתב ע"י

הרה"ג הרב שמעון פולוי שליט"א
מו"ק הקהילה החרדית מעלה אדומים

פניני מוסר

הכנה לשבת (ג')

ענין הטבילה במקוה בער"ש - הפסקת חיי הגוף -
י"זה מה שמובא בהלכה שיש ענין לטבול במקוה בערש"ק, להכניסה למקוה הוא כענין הפסקת אותם חיים שהיו לפני כן, דהרי אדם אינו יכול לחיות תוך המים, ובמקום זה, אף המשך לחיים שחי בהם מקודם, דהוא מקום המופקע מכל זה, ומשאיר שם את הנטיה לגוף העפרי ויוצא לחיות חיי נשמה בשבת...

ואז בהיות שאין להצורת אדם קיום בתוכו מוכרח הוא להתבטל וכל צורתו קודמת בטלה שם, ומה שיוצא היום אדם אחר... וכבר כתבו הדקדומים שבעש"ק יכיון לפשוט בגדי חול וללבוש בגדי שבת, וכמ"ש החיי אדם דזכי הראות יכולים להרגיש קדושת שבת בגופם אחר המקוה". (רוא דשבת להג"ר

ישראל אליהו ויינטרוב זצ"ל, עמי מזן

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

✉ **להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל:** amikta@amikta.co.il

להצלתחת התורם ומשפחתו © | שמעתא עמיקתא – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 0503-767-052